

2. สถานการณ์และแนวโน้มด้านการศึกษา

2.1 ระบบการศึกษา

จากการประกาศใช้ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ส่งผลให้มีการปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะการเร่งรัดการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ซึ่งครอบคลุมประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี โดยขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี และยกเว้นค่าเล่าเรียนสำหรับปีที่ 10 - 12 รวมทั้งยังเปิดโอกาสให้สถานศึกษาต่างๆ สามารถจัดการศึกษาทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย แต่อย่างไรก็ดีอัตราการเข้าเรียนสุทธิของประชากรวัยเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของคนไทยก็ยังต่ำกว่าประเทศในกลุ่มเอเชียและทุกประเทศในยุโรปและอเมริกา (ตารางที่ 4.11)

---

² แรงงานนอกระบบ หมายถึง ตลาดแรงงานที่ไม่มีระบบ การจ้างงานที่มีกฎเกณฑ์ไม่แน่นอนและไม่มีสวัสดิการ รวมทั้งไม่มีกฎหมายการประกันสังคมคุ้มครอง

ตารางที่ 4.11 อัตราการเข้าเรียนสุทธิของประชากรวัยเรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศต่างๆ พ.ศ. 2544/2545

ประเทศ	พ.ศ. 2544/2545	ประเทศ	พ.ศ. 2544/2545
	ประถมศึกษา (ร้อยละ)		มัธยมศึกษา (ร้อยละ)
WHO/SEAR		WHO/SEAR	
ศรีลังกา	105.0	ศรีลังกา	82.0 ¹
มัลดีฟส์	96.0	อินเดีย	59.7 ¹
อินโดนีเซีย	92.0	ไทย	55.0 ¹
บังคลาเทศ	87.0	เนปาล	54.6 ¹
ไทย	86.0	อินโดนีเซีย	47.0
อินเดีย	83.0	บังคลาเทศ	44.0
สหภาพพม่า	82.0	สหภาพพม่า	35.0
เนปาล	70.0	มัลดีฟส์	31.0
ภูฏาน	16.0 ¹	ภูฏาน	5.0 ¹
เกาหลีเหนือ	NA	เกาหลีเหนือ	NA
ASEAN		ASEAN	
มาเลเซีย	95.0	บรูไน	81.9 ¹
เวียดนาม	94.0	สิงคโปร์	75.6 ¹
ฟิลิปปินส์	93.0	มาเลเซีย	69.0
อินโดนีเซีย	92.0	เวียดนาม	65.0
สิงคโปร์	91.4 ¹	ฟิลิปปินส์	56.0
บรูไน	87.9 ¹	ไทย	55.0 ¹
ไทย	86.0	อินโดนีเซีย	47.0
กัมพูชา	86.0	สหภาพพม่า	35.0
ลาว	83.0	ลาว	31.0
สหภาพพม่า	82.0	กัมพูชา	21.0
อันดับ 1-10 ของโลก		อันดับ 1-10 ของโลก	
สวีเดน	102.0	ญี่ปุ่น	101.0
นอร์เวย์	101.0	สวีเดน	99.0
เบลเยียม	101.0	แคนาดา	98.0
ไอซ์แลนด์	101.0	นอร์เวย์	95.0
สหรัฐอเมริกา	101.0	สหราชอาณาจักร	95.0
สหราชอาณาจักร	101.0	ฟินแลนด์	95.0
ฟินแลนด์	100.0	ฝรั่งเศส	92.0
แคนาดา	100.0	เนเธอร์แลนด์	90.0
เนเธอร์แลนด์	100.0	สวิตเซอร์แลนด์	88.0
ฝรั่งเศส	100.0	ออสเตรีย	88.0

ที่มา: Human Development Report, 2002-2004.

หมายเหตุ: 1. เป็นข้อมูล พ.ศ. 2541

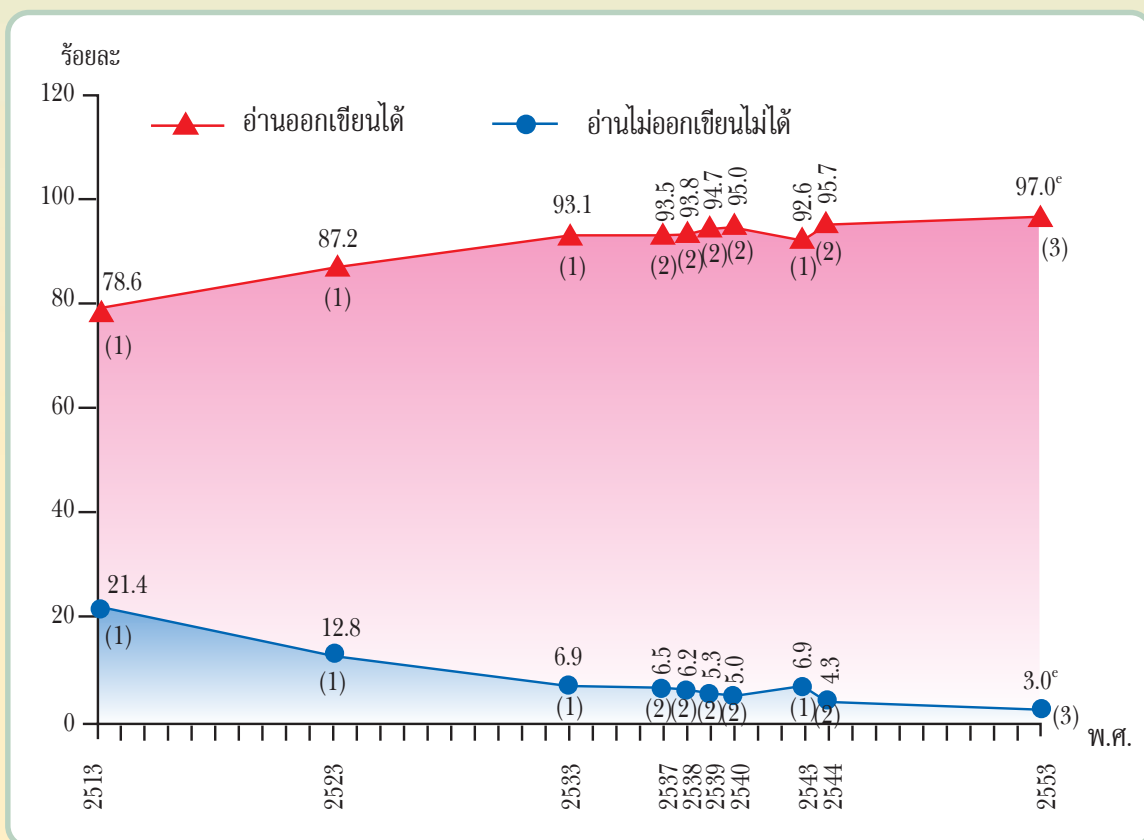
2. เรียงตามลำดับตามข้อมูลด้านการศึกษา

2.2 ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทย

2.2.1 อัตราการรู้หนังสือ

ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป มีอัตราการรู้หนังสืออ่านออกเขียนได้เพิ่มขึ้น จากร้อยละ 78.6 ใน พ.ศ. 2513 เป็นร้อยละ 95 ใน พ.ศ. 2540 แต่กลับมีแนวโน้มลดลงหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ (ภาพที่ 4.13) และกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 95.7 ใน พ.ศ. 2544 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศกำลังพัฒนา (ร้อยละ 74.5) ก่อนข้างมากและเมื่อเปรียบเทียบกับ 10 ประเทศในกลุ่มอาเซียน ประเทศไทยมีอัตราการรู้หนังสือสูงเป็นอันดับที่ 1 ในกลุ่มอาเซียน³ แต่ก็มีผู้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ร้อยละ 4.3 ใน พ.ศ. 2544 และคาดว่าในอนาคต พ.ศ. 2553 จะมีประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปรู้หนังสือถึงร้อยละ 97

ภาพที่ 4.13 อัตราการรู้หนังสือของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปของประเทศไทย พ.ศ. 2513 - พ.ศ. 2553

- ที่มา: (1) พ.ศ. 2513, 2523, 2533 และ 2543 ได้จากสำมะโนประชากรและเคหะ สำนักงานสถิติแห่งชาติ
 (2) พ.ศ. 2537 - พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2544 UNDP, Human Development Report, 1997-2003
 (3) UNESCO, Principal Regional Office for Asia and Pacific, Literacy in Asia And the Pacific.

³ UNDP, Human Development Report, 2003

อย่างไรก็ดีหากพิจารณาถึงการอ่านหนังสือของคนไทยแล้ว กลับพบว่า คนไทยอ่านหนังสือน้อยมากเพียง 35.4 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 61.2 และใช้เวลาอ่านหนังสือประมาณ 2.99 นาทีต่อวันเท่านั้น (ตารางที่ 4.12)

ตารางที่ 4.12 ร้อยละของประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป ที่อ่านหนังสือและเวลาเฉลี่ยที่ใช้ในการอ่านหนังสือ จำแนกตาม เขตการปกครอง เพศและกลุ่มอายุ พ.ศ. 2546

เขตการปกครอง/เพศ/ กลุ่มอายุ	อ่านหนังสือ ¹ (ร้อยละ)	เวลาเฉลี่ยที่ใช้กับการอ่านหนังสือ ² (นาทีต่อวัน)	
		ต่อประชากร 1 คน	ต่อผู้อ่านหนังสือ 1 คน
อ่านหนังสือ	61.2	2.99	67.49
ไม่อ่านหนังสือ	38.8	-	-
เขตการปกครอง			
เขตเมือง	74.4	5.94	69.28
เขตชนบท	54.7	1.67	64.79
เพศ			
หญิง	57.7	2.18	65.10
ชาย	64.8	3.83	68.97
กลุ่มอายุ			
6 - 9	77.4	NA	NA
10 - 14	90.0	1.28	68.99
15 - 24	80.4	3.47	79.67
25 - 59	54.3	2.84	59.28
60 ปีขึ้นไป	24.4	4.43	84.72

ที่มา: 1 รายงานการสำรวจการอ่านหนังสือของประชากร พ.ศ. 2546, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2 รายงานการสำรวจการใช้เวลาของประชากร พ.ศ. 2544, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

หมายเหตุ: ¹ ประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป

² ประชากรอายุ 10 ปีขึ้นไป

2.2.2 อัตราการเรียนรู้

คนไทยมีการเรียนรู้ในระดับคิดเป็นทำเป็นยังมีสัดส่วนค่อนข้างต่ำ เพียงร้อยละ 58.7 ใน พ.ศ. 2546 และมีความเหลื่อมล้ำค่อนข้างสูงระหว่างภูมิภาคและระหว่างคนในเมืองกับคนในชนบท (ตารางที่ 4.13) นอกจากนี้ จากการสำรวจเด็กและเยาวชนใน พ.ศ. 2545 พบว่า เด็กและเยาวชนมีความสามารถและทักษะด้านภาษาต่างประเทศและคอมพิวเตอร์ไม่ถึงร้อยละ 50 (ตารางที่ 4.14)

ตารางที่ 4.13 อัตราการเรียนรู้ของคนไทย พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2546

หน่วย : ร้อยละ

ภาคและพื้นที่	2535	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545	2546
เขตเมือง	57.1	60.0	61.7	65.2	65.4	66.4	67.5	68.6	70.0
เขตชนบท	36.5	41.0	42.2	45.3	46.9	48.1	49.4	50.8	52.9
ภาค									
กลาง	41.0	48.2	49.4	50.9	52.1	54.1	52.4	53.2	58.6
เหนือ	36.2	38.6	40.7	43.3	43.5	45.0	46.6	48.2	49.9
ตะวันออกเฉียงเหนือ	39.6	44.1	45.0	48.6	51.0	51.7	54.8	55.7	56.5
ใต้	43.6	47.5	48.5	52.6	53.8	54.3	56.3	58.7	58.7
กรุงเทพฯ	61.6	64.8	66.8	72.5	72.1	72.6	73.1	73.7	75.7
ประเทศ	42.3	47.1	48.5	51.8	53.0	54.1	55.3	56.6	58.7

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานทำของประชากร (รอบ 3) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ประมวลผลโดยสำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หมายเหตุ: อัตราการเรียนรู้ คือ ระดับการอ่านออกเขียนได้และการคิดคำนวณในเบื้องต้นที่จะทำให้เราสามารถปรับใช้ทักษะดังกล่าวในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน ซึ่งโดยปกติคนเราต้องได้รับการศึกษาอย่างน้อย 5-6 ปี ในระบบโรงเรียนหรือเทียบเท่า

ตารางที่ 4.14 ร้อยละของเด็กและเยาวชนที่มีอายุ 11-24 ปี จำแนกตามความสามารถ เขตการปกครองและภาค พ.ศ. 2545

หน่วย : ร้อยละ

ความสามารถ	ประเทศ	พื้นที่		ภาค				
		เขตเมือง	เขตชนบท	กทม.	กลาง	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	ใต้
- ใช้คอมพิวเตอร์	41.3 (6.4 ล้านคน)	42.7	33.7	38.5	45.5	48.0	30.3	37.4
- ใช้ภาษาอื่นสื่อสารได้	29.2 (4 ล้านคน)	34.1	27.0	31.4	29.6	34.3	18.0	49.4
- อังกฤษ	82.4	89.9	78.2	94.3	95.3	92.1	75.0	64.0
- จีน	1.5	2.1	1.1	2.9	1.3	0.9	2.3	0.5
- อื่นๆ	16.1	8.0	20.7	2.8	3.4	7.0	22.7	35.5

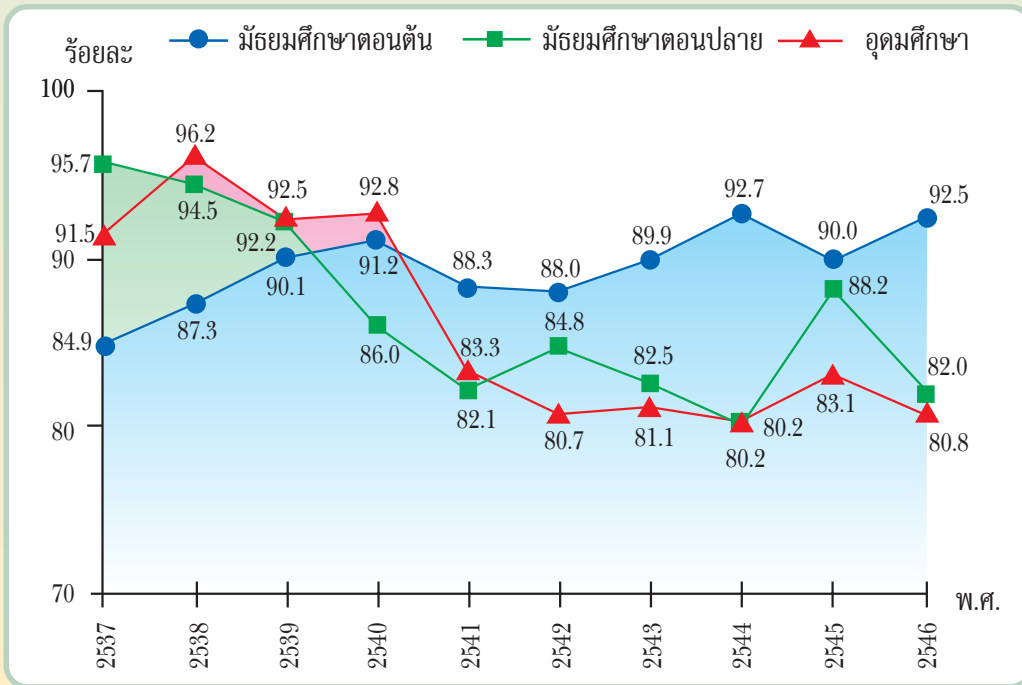
ที่มา: รายงานการสำรวจเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2545, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

2.3 โอกาสทางการศึกษา

2.3.1 อัตราการเรียนต่อ

อัตราการเรียนต่อจากประถมศึกษาไปสู่มัธยมศึกษาตอนต้น จากมัธยมศึกษาตอนต้นไปต่อมัธยมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนปลายไปต่ออุดมศึกษา มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ แต่เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจกลับลดลงและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอีกหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (ภาพที่ 4.14)

ภาพที่ 4.14 อัตราการเรียนต่อของนักเรียน จำแนกตามระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2537 - 2546

ที่มา: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ

อัตราการศึกษาต่อที่สูงขึ้นรวมทั้งจำนวนปีที่ได้รับการศึกษาโดยเฉลี่ยของคนไทยในกลุ่มอายุ 15 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นจาก 6.6 ปี ใน พ.ศ. 2539 เป็น 7.8 ปี ใน พ.ศ. 2546 (ตารางที่ 4.15) ทำให้แรงงานไทยในปัจจุบัน พ.ศ. 2546 มีการศึกษาระดับประถมศึกษาลดลงเหลือร้อยละ 63.8 และคาดว่าในอนาคต พ.ศ. 2563 จะมีระดับการศึกษาประถมศึกษาเหลือเพียงร้อยละ 39.9 ขณะที่ระดับอุดมศึกษาจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11.9 ใน พ.ศ. 2546 เป็นร้อยละ 22.5 ใน พ.ศ. 2563 (ตารางที่ 4.16)

ตารางที่ 4.15 จำนวนปีที่ได้รับการศึกษาโดยเฉลี่ยของประชากรไทย พ.ศ. 2539 - พ.ศ. 2546

กลุ่มอายุ (ปี)	จำนวน (ปี)							
	พ.ศ. 2539	พ.ศ. 2540	พ.ศ. 2541	พ.ศ. 2542	พ.ศ. 2543	พ.ศ. 2544	พ.ศ. 2545	พ.ศ. 2546 ^c
15 - 21 ปี	8.8	9.0	9.3	9.4	9.5	9.6	9.7	9.8
15 - 59 ปี	7.2	7.4	7.6	7.7	7.8	7.7	7.8	7.9
60 ปีขึ้นไป	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9
เฉลี่ย (15 ปีขึ้นไป)	6.6	6.8	7.0	7.1	7.2	7.4	7.6	7.8

ที่มา: รายงานการศึกษาของคนไทย ปี 2543 และ 2546, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ: พ.ศ. 2546 เป็นการประมาณการ

ตารางที่ 4.16 โครงสร้างกำลังแรงงาน จำแนกตามระดับการศึกษา พ.ศ. 2538 - พ.ศ. 2563

ระดับการศึกษา	พ.ศ. 2538 ⁽¹⁾	พ.ศ. 2540 ⁽¹⁾	พ.ศ. 2542 ⁽¹⁾	พ.ศ. 2544 ⁽¹⁾	พ.ศ. 2545 ⁽¹⁾	พ.ศ. 2546 ⁽¹⁾	พ.ศ. 2553 ⁽²⁾	พ.ศ. 2563 ⁽²⁾
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	78.0	75.2	69.8	66.3	65.6	63.8	55.9	39.9
มัธยมศึกษาตอนต้น	8.9	10.1	12.0	12.7	13.0	13.7	14.7	14.6
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3.3	3.6	5.0	6.2	6.8	7.2	8.7	14.3
อาชีวศึกษา	4.7*	4.8*	5.0*	3.4*	3.3*	3.3*	6.6	8.7
อุดมศึกษา	5.1	6.2	8.2	11.3	11.3	11.9	14.1	22.5
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

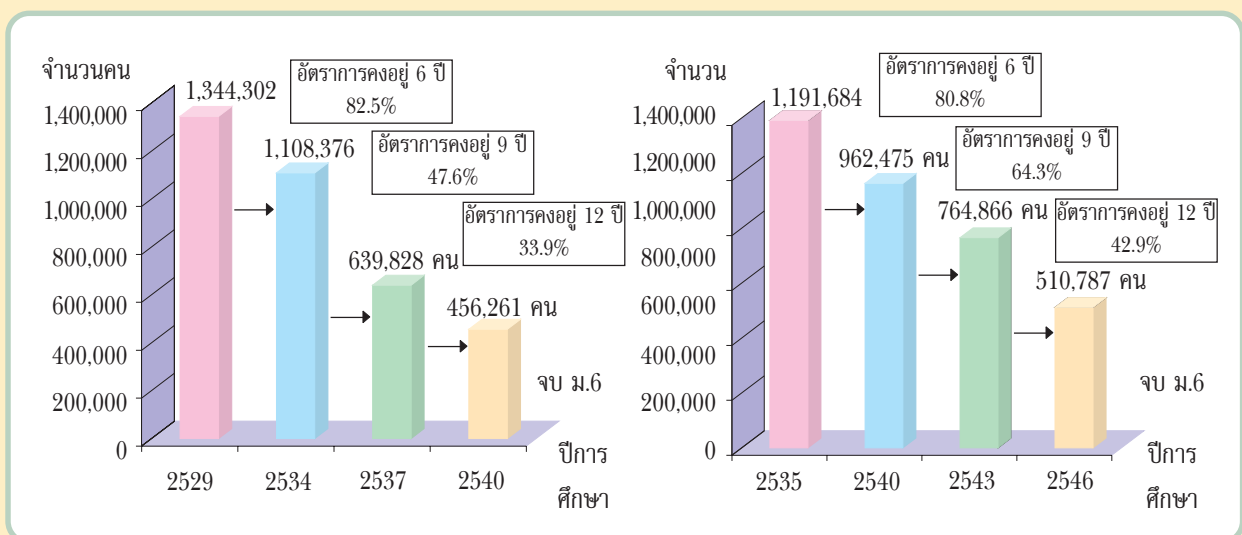
ที่มา: (1) พ.ศ. 2538-2546 ได้จากรายงานผลการสำรวจภาวะการมีงานทำของประชากรไทย พ.ศ. 2538-2546 รอบที่ 3, สำนักงานสถิติแห่งชาติ
(2) พ.ศ. 2553-2563 ได้จากรายงานผลการศึกษาแนวโน้มเศรษฐกิจและสังคมไทย, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

หมายเหตุ: * ตัวเลขอาชีวศึกษาใน พ.ศ. 2538-2543 เป็นผลรวมของผู้จบอาชีวศึกษาและผู้จบฝึกหัดครู

2.3.2 อัตราการคงอยู่

อัตราการคงอยู่ของนักเรียน มีแนวโน้มดีขึ้นมากโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา แต่อัตราการคงอยู่ของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายเพิ่มขึ้นค่อนข้างช้า ซึ่งพบว่า อัตราการคงอยู่ 12 ปี ของนักเรียนที่เรียนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีเพียงร้อยละ 42.9 เท่านั้น (ภาพที่ 4.15)

ภาพที่ 4.15 การเปรียบเทียบอัตราการคงอยู่ของนักเรียนปีการศึกษา 2529- 2540 และปีการศึกษา 2535-2546

ที่มา: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ

2.4 คุณภาพการศึกษา

กระบวนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนมุ่งเน้นการสอนแบบท่องจำเนื้อหาการสอนมากกว่าการฝึกคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา และค้นคว้าความรู้ด้วยตนเอง ทำให้คุณภาพการศึกษาของเด็กไทยทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่าร้อยละ 50 รวมทั้งความรู้ความสามารถของเด็กไทยอ่อนลงในด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ (ตารางที่ 4.17) นอกจากนี้ คุณภาพการศึกษาไทยก็ยังไม่สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ ซึ่งจากการแข่งขันโอลิมปิกทางวิชาการ พบว่า ไทยมีความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์อยู่ในอันดับสุดท้ายของ 5 ประเทศ ในเอเชียมาตลอดยกเว้นใน พ.ศ. 2545 - 2547 ที่ไทยอยู่ในอันดับที่ 4 ซึ่งดีกว่าสิงคโปร์และเวียดนาม (ภาพที่ 4.16) โดยเด็กไทยมีปัญหาในการตอบข้อสอบที่ต้องนำความรู้มาใช้ในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหาและข้อสอบที่วัดทักษะกระบวนการ ส่งผลให้คนไทยขาดความสามารถในการวิเคราะห์ อันเป็นทักษะพื้นฐานที่จำเป็นของการสร้างทักษะชีวิต ซึ่งอาจนำไปสู่การไม่สามารถแก้ปัญหาและสถานการณ์ที่นำไปสู่ปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพได้

ตารางที่ 4.17 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความถนัดทางการเรียนของนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

ปี 2543 - 2546

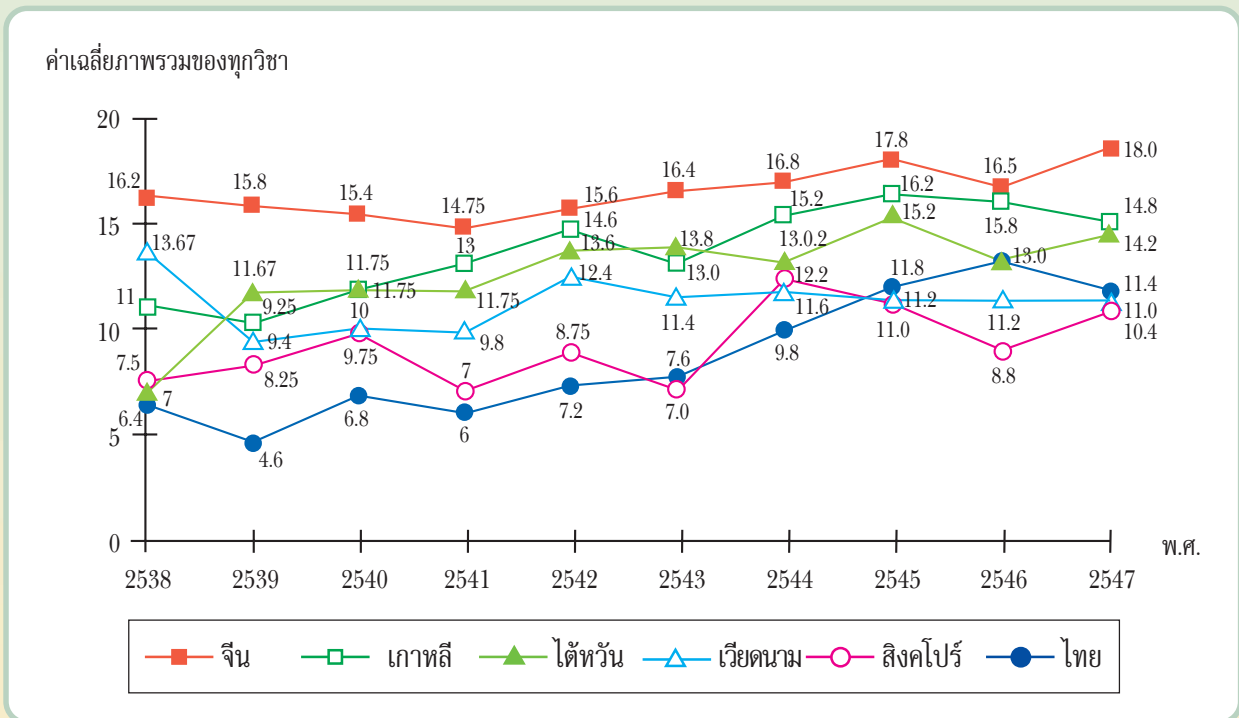
ระดับการศึกษา	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	คะแนนเฉลี่ย (ร้อยละ)			
		คณิตศาสตร์	วิทยาศาสตร์	ภาษาไทย	ภาษาอังกฤษ
1. ประถมศึกษา	2544	46.9	NA	54.3	49.6
	2545	49.9	NA	50.6	47.4
	2546	41.7	42.4	45.2	41.1
2. มัธยมศึกษาตอนต้น	2543	31.2	40.4	53.0	38.9
	2544	32.4	NA	46.3	38.9
	2545	39.1	NA	46.7	45.3
	2546	35.0	38.1	54.0	37.9
3. มัธยมศึกษาตอนปลาย	2546	34.0	48.8*	44.5	39.1
ระดับการศึกษา	ความถนัดทางการเรียน	ความสามารถทางการคิดคำนวณ	ความสามารถเชิงวิเคราะห์	ความสามารถทางภาษา	
- มัธยมศึกษาตอนปลาย	2543	38.3	43.1	37.2	
	2544	41.7	39.6	38.7	
	2545	38.0	42.9	39.2	
	2546	38.9	38.3	40.7	

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ

- หมายเหตุ:
1. การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นใน พ.ศ. 2544 - พ.ศ. 2545 ทดสอบเฉพาะ 3 วิชา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์
  2. ตั้งแต่ พ.ศ. 2543 - พ.ศ. 2546 มีการประเมินผลความถนัดทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้การทดสอบความสามารถรวม 3 ด้าน คือ ความสามารถทางการคิดคำนวณ ความสามารถเชิงวิเคราะห์ และความสามารถทางภาษาเท่านั้น
  3. พ.ศ. 2546 เพิ่มการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย
  4. * เป็นวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพชีวภาพ

ภาพที่ 4.16 ผลการแข่งขันโอลิมปิกทางวิชาการเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ
ใน พ.ศ. 2538 - พ.ศ. 2547

ที่มา: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ

หมายเหตุ: ค่าเฉลี่ยภาพรวมของทุกวิชา หมายถึง ค่าเฉลี่ยของคะแนนรวม 5 วิชา ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยาและคอมพิวเตอร์ในแต่ละปี